

HILISSUVI PÄÄBUL JA „VANEMUISE“ ETENDUSED VALGAS 44-ND AASTA JUUNIS

MADIS KÕIV

Kuid piisab sellest, lähme tagasi Intsikurmu peole. Aga ei, peo kohta ei ole enam midagi lisada. Teeme seepärast hüppe ja jõuame tagasi Pääbule, sest seal hakkasid sündmused kiiresti arene- ma ning viisid meid lõpuks Rapla kirik- lasse lõksu ja viimases lõppkokkuvõttes mind siia, kus ma praegu olen ja kust enam pääsu pole.

Tagasisõidu üksikasjadest ei mäleta kõige vähematki, ka kohta sündmuste jadas, kuhu tagasi jõudes sattusime, ei suuda enam täpselt kindlaks teha, isegi seda mitte, kas sakslased olid majja tul- nud enne meie äraminekut või olid tul- nud vahepeal, nii et me nende tulekut ei näinudki, või tulid nad alles pärast meid. Üldse on sündmuste järjekord mul segi läinud, sest too kuulus „Vane- muise“ külaskäik Valka (3. – 8. VI, nagu kirjutab „Postimees“) sündis umbes sa- mal ajal kui me Tännassilmas käisime, nii et ma ei teagi ütelda, oli see varem või oli see hiljem, kuigi seniajani tead- sin, et teatriskäik ja sellega seotud draa- ma langes hilissuvele, meie Pääbul-ole- mise viimastele päevadele. Nii et pean järjekorda korrastama ja pole sugugi kindel, et ma sellega hakkama saangi.

Võib-olla ei arenenudki (kuhjunud- ki) sündmused nii väga kiiresti, vähe-

malt need, milles olime osalised või liht- salt tunnistajad. Pigem tuli otsustav ja viimane samm liiga äkki ja ootamatult, nii et tagantjärele muljed justkui inertsi- ga jooksid kokku ja moodustasid näili- ku puntra dramaatiliste või lihtsalt eru- tavate sündmuste harudest.

Nii tunduski siis mulle, et ema „ka- dumaminek“ „Vanemuise“ etenduste ajal Valgas pidi sündima pärast õhurün- nakut Pääbule ja umbes samal ajal, kui nägime pikeerivaid lennukeid Hummu- li kohal, kui isa sealt rattaga mööda sõitis.

Rahulikumad sündmused lasevad end rahulikumalt ja tõepärasemalt ritta korraldada, näiteks Olterite pool oli sündinud muutus: valge (õieti roheline) maagia oli asendunud mustaga. Polnud selles midagi eriti erutavat, aga kumma- line see oli, et ka mina sellest mingil mää- ral nakatusin ja ei suutnud sellele vastu panna, võtsin maagilistest trikkidest osa ja osavõtmise ajal olin sama usklik kui nemad kahekesi, Vello oma isaga.

Kuid Vello oma isaga siin Tõrva kan- dis jäävad sedapuhku jutustamata. Kui nad uuesti mängu tulevad, on asjad juba tõsisemad, ja siis on musta või valget maagiat hädasti tarvis, nii meil kui neil; kas neil sellega midagi õnnestus, ei tea ma ütelda, aga meil ebaõnnestus täieli-

kult. Kuid siin Pääbu ümbruses nüüd muudest asjadest.

Kui mõtlen Pääbu-suve teisele poolele, siis näen kollases hilissuve õhtuvalguses kihutavat ratturit. Ta jõuab Soe alevikku, keerab majade vahel kaupluse juures vasakule, sest tee teeb siin sõlme, siis uuesti paremale üles mäkke. Päike paistab madalal vasakult ja venitab paremal varju pikaks. Nagu iidaegade kõrgetel ratastel sõidukiga kihutab vari, seni kuni mäe teisel poolel tuleb rattur sadulast maha ja varigi teeb oma muutuse läbi, kuigi rataste kõrgus sellest ei vähene. Rattur olen mina. Mahatulemine on kord. Ülesmäge ei sõideta, sest rattakett võib katki minna ja uut pole kuskilt võtta. Olen seda kord juba ütelnud, aga ta kuulub sellesse algpilti ja on tollaegse jalgrattamehe esmane postulaat.

See on sissejuhatus nägemustele; nagu kirjadega pildid kinos, millele järgneb lugu ise.

Lugu ise võib alata sellega, et ma jõuan Roobe kõrtsi kohale ja Pääbu suur majakast paistab siit hilisõhtu hämaruses kätte.

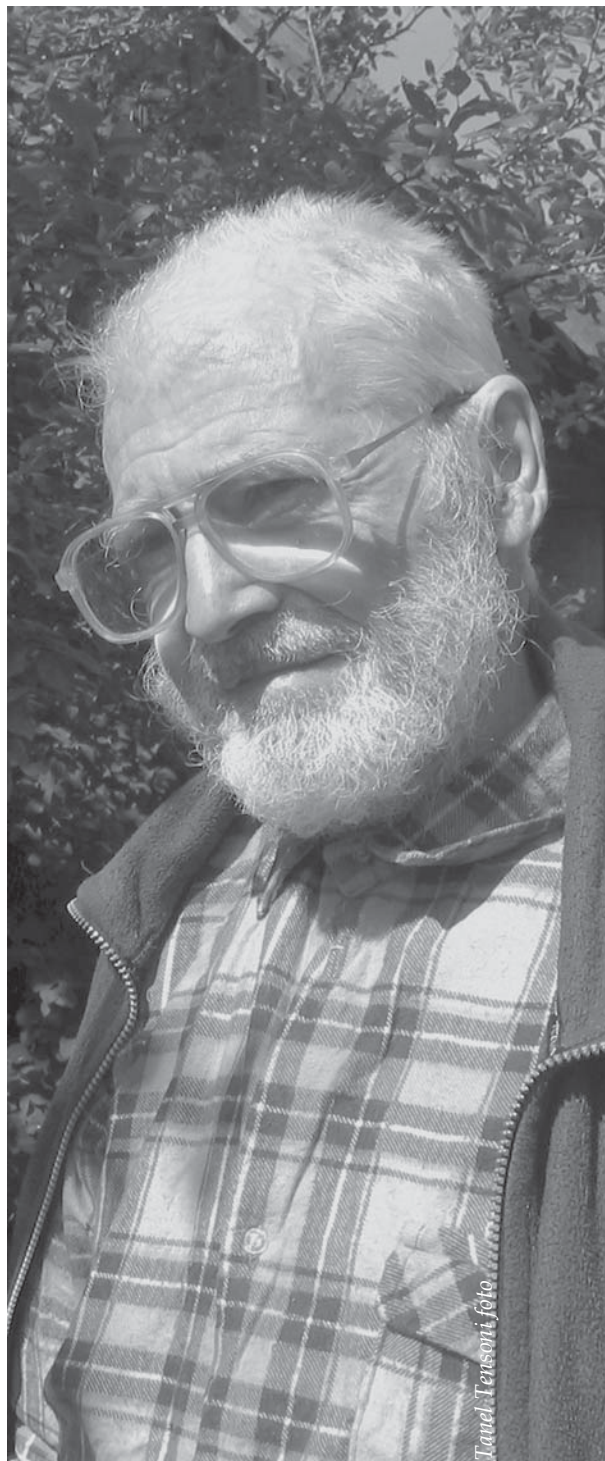
Üldse näen Pääbut nüüd tagantjärele kas heledas märtsihommikus või hilissuve hämaruses.

Midagi hämarat on selles majas iga tahes – „objektiivselt“ täiesti, kuigi ei midagi ebameeldivat selle juures.

Nii sissejuhatus kui „loo alguse“ toonid on aga petlikud või vähemalt ühekülgsed.

Läbi murdnud nägemuse esimestest piltidest, muutuvad toonid mitmekesisemaks, tulevad juurde lõhnad ja hääled, tunded ja meeleolud.

Nii näen ma „Vanemuise“ etenduste draamat samuti sügise kollases valguses, aga nagu ma juba ütlesin, asitõendid väidavad – „Vanemuine“ oli Valgas juuni algul, niisiis on valgus tegelikult varasuvise õhtu oma ja peab seega paistma hoopis teises toonis kui too, milles seda nüüd näen.

Madis Kõiv Võrumaal juulis 2005.

Ja nagu samuti rääkisin, ei ole mul täiesti selge, kummale suvepoolele see draama kuulub. Pigem esimesele (piir on Põlvas käik, nagu see loomulikult olema peab).

Draamast endast ei ole ma vist veel pajatanudki – vähemalt mitte vajaliku põhjalikkusega. Teen seda nüüd ja alustan sissejuhatuseks ühe juba jutustatud looga. See on sellest, kuidas isa ja ema läksid Läti-Valka kinno ja jäid ära ligi kella kaheni öösel ja mina ei saanud rahu ja jooksin alates kella üheteistkümnest iga poole tunni tagant mööda Kuperjanovit alla linna poole „vaatama“. Iga kord järjest kaugemale. Miks mööda Kuperjanovit ja mitte mööda Kunglat, ei tea ütelda. Vaist vist ütles, kuigi kui ema ja isa lõpuks tulid, olin mina toas ja parajasti alustasin uut käiku; veel toas, kuid juba teel uksele. Ehkki ma neid tänaval ei tabanud, olid nad tõesti mööda Kuperjanovit tulnud ja oleks nad kümme minutit hiljem jõudnud, oleksime pimedal tänaval kokku saanud, võib-olla üksteisest möödagi läinud, sest pimendamine ju oli. Aga ei, isa ja ema oleksin ma ära tundnud samumude kõla järgi, kui need ka vaevalt kuuldavad oleks olnud.

Ants oli minuga koos üleval, ootas samuti kella kaheni välja, tuli vist algul isegi ühel korral tänavale vaatama, aga hilisemaid käike kaasa ei teinud, kuigi istus siiski üleval; miks, on raske seletada, sest see on hirmu või muret, et kuhu nad siis jäänud on, ta kindlasti ei tundnud ja ärkvel istumine pidi seega talle mõttetuna tunduma; kuid seltsi mõttes ta voodi ei läinud või arvas, et nii on huvitav, miks mina muidu magama ei lähe, või oli lihtsalt uudishimulik, mida ma lõpuks teen, kui isa ja ema ei tulegi.

Nii või teisiti, voodi ta ei läinud.

Ja „Vanemuise“ draama ajal täpselt samuti.

Kuidas see lugu päriselt algas ja mis-moodi see oli korraldatud, seda mäletan

sama vähe kui toimumise aega (võin samavõrra eksida, kui eksisin sündmuse ajalise paigutusega). Kuid „Vanemuise“ Valga-etendustega ta seotud oli, kuigi võib-olla mitte algselt. See tähendab, võib-olla oli ema sõit Valka tarvilik mingil muul põhjusel ja „Vanemuise“ etendused juhtusid just sellele ajale. Või seadis ema oma vajaliku käigu selleks ajaks – kuna juhus seda võimaldas, või polnudki emal muid asju kui ainult neil etendustel käimine.

„Postimehe“ järgi anti Valgas etendusi neljal päeval, ühe korra keskpäeval esitati kirju kava ja neli korda õhtusi etendusi (ühel keskpäeval esineti veel haiglas sõduritele). Kõik muusikažanrid olid esindatud: ballett, ooper ja operett. Niisugused on siis tõsiasjad (mida „Valga Teataja“ omalt poolt kinnitab).

Niisiis ema sõitis ja meie jäime Antsuga kahekesi Pääbule. Küllap perenaine pidi meie eest hoolt kandma, st söögi eest muretsema ja vaatama, et me õhtul kodus oleksime. Perenaine oli üldse vastutulelik inimene ja temalt võis teistsugustki abi saada, nii et ema meie pärast arvatavasti ei muretsenud. Millest see siis tuli, et mina ema pärast muretsema hakkasin?

Arvan, et muutusin rahutuks juba päeval, ei püsinud paigal, pidin alatasa maantee poole vaatama. Õhtupoole, kui Nirgi auto tuli, kas tundsin ta sõidu pealt ära? Nägin ise, kuidas sõitis peatumatult Pääbu tee otsast mööda, või ütles mõni, kes nägi, ja mina olin parajasti toas, või... Kus ma mujal ikka olla võisin, kui ma väljas tee otsa poole ei vahitinud. Toas siis veel, aga päris õhtul ma vaevalt enam tuppä läksingi. Ja siis hakkas päike laskuma aegamööda ja läks aegamööda kollasemaks ja kollasemaks, laskus kuni augustiõhtuni välja (see juuni esimeste päevade päike), ja jälle oli Antsul igav ja käis koos minuga kaasas, algul teeotsani ja siis järjest kaugemale Valga poole, kuni Roobe kõrtsi-

ni välja ja kaugemalegi veel, kui hämar juba oli ja päike Öhne metsade taha kadunud.

Need kaks hirmuelamust on eriti selgesti meeles, mitte just lausa oma asjalikes üksikasjades, oma tähenduslikkuses – tähendustele tähendamises – on nad end kõigi hilisemate hirmude salamehaanikasse verekaanidena külge – ei, isegi sisse imenud.

Võib-olla on nad ühtlasi kõige täpsemad tolle aja märgid, signaalid millelegi, mis tookord õhku koormasid, vähemalt on nad vältimatud komponendid, ilma milleta kukub aeg – see möödunu, mida McTaggarti järgi B-seeria mõõdab – kokku, hävitab A-seeria sootumaks ja jätab meid ilma igavesti-nüüd olemisest – iseendast.

Ikka on nüüd ja nii-nüüd, et mu hirmud on koos nende märkidega – igivanaadega, aga ikka praeguste tähendustega – kohal, nüüd siin, sest kust me lõpuks teame, kus-siin me oleme ja kudas on kunas.

Ma ei mõista ütelda, kumb oli raskem ootamine, kas too mullusügisene Valgas või see nüüdne, siin Valga – Tõrva maanteel, sest öö hakul me ainult seal olimegi, Ants ka, kes kogu lugu võttis mingi mänguna, mida kaasa tuleb teha, mis pikapeale läheb ometi igavaks, kuid millest pääsu pole, kui ei taha Pääbule tagasi minna – üksi pimedasse tupp. Pererahva nelja-aastane tütar, kellega Ants ehk vahel mängis, oli kindlasti magama saadetud ja hämaras köögis võis veel vaid perenaine askeldada.

Ja kui ma nüüd v a a t a n sinna tagasi (või edasi, sest ka seda ma ei tea, kas minevik on (ainult) ettenäidatud tulevik või on ta oma olemasoluga midagi arusaamatut), siis näen meid kahekesi viimases (augustikuu) õhtuvalguses kusagil Roobe kõrtsi taga ühe torni juures ja Antsu sinna üles ronivat, justkui kuuluks see turnimine mängu juurde, ja

miks ei pidanud kuuluma, kui „mängu“ kogu tegevus oli sihitud Valga poole vahetamisele.

Ikka veel ootasin (kuigi enam ei lootnud), et ööpimeduses tuleb auto, mis ema „koju“ toob.

Ei tulnud ega toonud.

Alles järgmisel päeval, kui mu lootusetut ilmet juba kõik majalised olid märganud ja mind lohutada püüdsid ning seletusi pakkusid, miks ema eile siis ei tulnud, miks ta täna hommikul ei tulnud, miks... siis lõpuks ta saabus.

„Valga Teataja“ järgi pidi see olema teisipäevane päev – 6. juuni 1944.

Kui kaua ma eelmisel ööl maanteel konutasin ja kas Ants lõpuks siiski „mängust“ ei tüdinenud ja tupp ei läinud, magama, ja minagi viimaks, kus ootamine, mis nüüd oli juba ilmselgelt mõttetutu, on sada korda raskem ja rõhuvam kui väljas – maastikul –, ja kõige lõpuks ikkagi magama jäin, võib-olla koguni linade vahele, riidest lahti, pidžaamas, nagu kord ja kohus, seda „pilt“ enam ei näita.

Ainult see on teada, et kuigi uni „toob unustust ja annab kergendust“, on seda rängem ärkamise teine, mõnikord juba esimene hetk – hirm, pea-aegu loomalikul kujul ja füüsilise valuna, sööstab su kallale, ja tunne, et „seda ma üle ei ela“, on nii tugev, et imestama paneb, kui palju niisuguseid hetki s i i s k i on üle elatud. Need on esimesed hetked, kus aju „juba teab“, kuid ei suuda veel inimlikult funktsioneerida. Hiljem loomalik valu kaob, aju inimlik pool saab võidu ja hirm ja ängistus võtavad samuti inimliku kuju, raskema veel, kuid ilma tolle orana torkiva füüsilise valuta.

Algab uus ootamine ja maanteele vahetamine, nüüd on hirmu segunenud juba leinamõtted.

Nii see küllap oli.

Samal hommikul liitlaste maabumine Normandias.

Aga ma ei teadnud seda, st ei mäletanud, alles nüüd, kui olen ajalehtede abil oma mälu kolikambrit korrastanud ja teatridraama õigesse kohta (tagasi) nihutanud, tean. Kuid ei tea ikkagi, kas tollel hommikul, kui ema ootas, teadsin juba. Kas ema teadis, kui päralt jõudis?

Kuid need arutlused on mõttetud, sest ei anna midagi. Kui ma ei suuda neid kahte sündmust, ema tagasitulekut ja uudist liitlaste invasioonist, ühte viia – ja ma ei suuda –, siis ei saa ma neile küsimustele mälust mingit vastust – nad ei korreleeru seal üksteisega ja ainult väliste abivahenditega saan ütelda: pidin ehk teadma/ei võinud veel teada.

Emal tuli ja ei teinud oma äraolekust suuremat numbrit, ei püüdnudki end kuidagi välja vabandada või mind mu kannatuste pärast lohutada. Kõik oli tema meelest korras, pidi küll, jah, juba eelmisel päeval tulema, üle-eelmisel vaatama balletti ja ooperit, järgmisel päeval, kui mängiti „Lõbusat leske“, tagasi sõitma – sest ei pidanud operetist lugu või polnud piletit saanud. Noh, aga pileti ta sai, küllap isa oma muusikameeste kanalite kaudu hankis, ja siis kõlbas operett vaadata küll ja isegi nii, et lubadus tagasi tulla ununes täiesti. Kuid lohutus oli tagavaraks siiski olemas – mina pidin teatrisse saama ja kohe sellel päeval, sest rohkem etendusid avalikkusele ei antudki, täna ja homme, täna ballett/ooper, homme operett ja mõlemale päevale oli isa mulle piletid hankinud.

Nii et pikka seletamist – miks sa ikka ei tulnud, kui lubasid, jne – ei saanudki tulla, ka „muutustest lääneringel“, kui need teada olidki, jäi rääkimata, sest pidin kohe ratta selga hüppama ja minema kihutama, et õhtuseks etenduseks päralt jõuda.

Eilne ootamine ja öised kannatused ununesid – seks korra. Aga meelde

olid nad ikkagi sööbinud, niivõrd, et tänaseni neid mäletan, rohkemgi, suudan oma tundeid ja hirme taastada. Mitte ei suuda ainult, vaid ei suuda neid vältida – kui situatsioon seda ise nõudma hakkab. Ja kuigi ma ei suuda ütelda, kumb neist ootamistest oli rängem, siis ometi tean, et see viimane oli tähendusrikkam, sest nihkus mälu meie senise elamise lõppu ja on oma pildiva augustihämaruses tornil turniva Antsuga selle märk. Oli üleüldse viimane ootamine enne suure ja lõputu ootamise algust. (Unedes jätkub see suu tänaseni välja.) Kuhjumispunkt, mille ümber kogunevad teised (st tõelised) lõpueelsed sündmused kuni selleni välja, et istume Rapla jaama varikatuse all, mina tunnen ühes sealsamas konutavas mehes ära Eduard Oja ja ema läheb alevi kiriklasse Vollit otsima, sest seal üteldakse olevat ta elukoht. „Ootamine maanteel“ tuleb kevadest sügisesse, et kuhjumisvõimet kinnitada, et neid teisi, ise eemalevalgunu, laiali valgumast hoida.

Pikemal mõtlemisel muutuks ta staatus kahtlaseks, isegi nägemustes, kuid veel pikema ja põhjalikuma järelekaalumise järel võib-olla siiski mitte.

Nimelt sellepärast, et mälu ja mälu-
produktseeritud nägemustes sünnib ema ootamine ja suur hirm ning selle järgnev minuenda käimine neilsamul etendustel, mida emagi vaatas, ja sellega seotud elamus (nauding?) palju aega hiljem, pärast Põlvas käiku (ma ei hakka enam uuesti arutama, mis oli objektivselte varem, mis hiljem), ja muudab selle viimase nägemuses külaskäiguks „kadunud maale“ – mida hiljem, kui kõik teisiti läks, kui kavatsesid, oli, tuli uuesti luua.

Ma ei targuta nende fantoomide üle pikemalt, räägin neist kahest etenduse-
õhtust, mille pärast „suurt hirmu“ pidin tundma – siis kui ema neil käis – ja „suurt häameelt“, kui järgmisel kahel

päeval ise neil käisin. Koos isaga, kes vaatas vist mõlemad etendused kaks korda läbi. Muusikamehe asi ja küllaltal „kroonu moosekandina“ oli ka vaba sissepääs.

„Suur häämeel“ algas küll üsna na-dilt ja madalalt, sest esimesel õhtul oli kavas ballett ja ooper. Balleti pealkirja ega autorit ei mäleta, aga kui uskuda 3. juuni „Valga Teatajat“, siis tean tagantjärele, et balleti nimi oli „Sügis“ ja kuna leht midagi autori kohta ei ütle, siis jään-gi selles asjas ignorandiks. Omaenda mälust leian vaid üsna vastikut puu-klotside klõbinat, ka saan sealtsamast allikast kätte, et klõbinat tegi peamiselt lühikeses seelikus ja muidu niisugustes riietes, et jättis mulje, et peale seelikuju-pi tal seljas muud polnudki, ühesõnaga, peaaegu alasti lehma moodi naisterah-vas koos ühe samuti üsna palja (aga meesterahva puhul on niisugust asja palju raskem imiteerida – tedagi miks) noormehega, kes teda taga ajas ja, nagu ma aru sain, lõpuks kinni püüdis, mis-peale „lehm“ ta käte vahel ripendama jäi, umbes nii, nagu oleks surnud. Olek-sin heameelega ära tulnud ja jalutussaa-lis oodanud, kuni uus etendus algab, sest seda kõike oli üsna raske taluda, aga isa istus siinsamas mu kõrval ja te-ma olekust võis selgesti välja lugeda – kui muusikameheks tahad saada, kan-nata ära, sest kogu lugu käis orkestri, st muusika saatel, mida klõbin just eriti ei seganud – ja vastupidi ka; ehkki muu-sikast ei mäleta vähimatki, aga orkestrit ja dirigenti siiski, niisiis muusika pidi olema.

Ehk polnudki etendus ja esitus nii lõpmata vilets või mina kõrgema kunsti vastuvõtmiseks liiga noor ja treenimata – lihtsalt, pole ma balletti kunagi hästi talunud ja sellega see algas – või vastu-pidi, et algus nii talumatu oli, pole suut-nud sellest algiiveldusest elu lõpuni pä-riselt lahti saada ja ühtegi elavat balleti-etendust nautida.

Imre Kálmán, „Silva“. Lavastaja Udo Väljaots. Endel Aimre (Edvin) ja Elo Tamul (Silva). Esietendus 17. I 1947 „Vanemuises“.

Ja kummaline veel, mingi erootiline elamus võinuks ju ometi sündida, sest „lehm“ paistis minu kohalt vaadatuna ju päris paljas ja lühike seelikujupp toonitas seda eriti, kuid mitte mingit erutust ei sündinud – tõesti, niisama vähe kui tõe-line lehm seda tekitada suudab, suutis tema seal „Säde“ seltsi püüne pääl.

Pärast balletti ja vaheaega tuli „Pajati-sid“. Olin seda ooperit kindlasti varem raadiost kuulnud, mõnda juppi ehk ise-gi kuulnud neil pühapäevahommikus-tel ooperitundidel, mida isa mu mee-lehärmiks tavaliselt mängida lasi ja mis mulle – kui ma mingil põhjusel välja ei pääsenud ja toas pidin õiendama –

enamalt jaolt masendavalt mõjus, kuid mis oma kõrgesitajate hääle tõttu paratamatult kõrvu hakkas. Kuid raadio kadus meie majast koos ooperihommikutega. Põles kõigi teiste sõja algul inimestelt äravõetud aparaatidega metallikobaks, nii et kui olingi praegu etendavat ooperit kuulnud, ära ma teda igatahes ei tundnud – et oleks juba kuulnud.

Midagi muud ja lihtsamat tundsin ära, õieti, sain aru, nimelt: niisugune ongi ooper ja kuulub seesuguse kuulamiseks mõeldud kraami liiki, mida püha-päevahommikutel raadiost ette mängiti (lauldi), kuid on selle liigi väga armetu esindaja.

Kui „Sügises“ oli esmane ja põhiline puuklotside klobin, siis siin oli see tolm, nii otseses kui ülekantud (kuid väga lähedale üle kantud) tähenduses: kõik, mis laval liikus, liikus tolmus või keerutas tolmu üles, ka hääled, mis raadiost kuulduna olid kõlanud küll mingil moel (raadiopäraselt) moonutatuna, kuid siiski puhtalt, selgelt ja täpselt, mattusid siin tolmu ja kuuldavale tuli kähisev ja kusagilt justkui laudade vahelt väljapiigistatud toon, mille kohta ei saanud ütelda, oli see õige või vale. Kostüümid ja dekoratsioonidki olid tolmust hallid. Intrig ise, tobe nagu ta mulle näis, pani end lõpuks siiski maksma, nii et etendus meelest ei läinud, vastupidi, koos oma tolmu, kähisevate häälte ja halastamatult tagasivõtmatu lõpuga jäi ta kõvasti ja kindlasti meelde ja kuulen ja näen teda ikka, kui mulle kusagil temast mõni ta katkend (proloog peamiselt) kõrvu ulatub. Aga itaalia ooperiga ei ole mu vahekorrad hiljemgi olnud kuigi soojad, nagu ka balletiga üldse (võib-olla näiteks Stravinski „Püha kevad“ oleks mu suhtumist muutnud, kuid ma ei ole seda kunagi laval esitatuna näinud). Kas võivad mõlema antipaatiat juured ulatuda „esmise muljeni“? Kardan, et ei. Ka kõige puhtamad esitused (ja nemad eriti) sünnitavad mus terava vastumeelsuse

ja ängistustunde, pigem oli algus isa pühapäevastes ooperikuulamise tundides kui tolles esimest korda elavas esituses laval nähtud ja kuulnud etenduses.

Järgmisel õhtul mängiti siis „Lõbusat leske“. Eelmise päeva kogemusest läksin etendusele eelarvamusega, kuid tunnistan, kõik oli teisiti: kuhu oli kadunud eilne tolm, kuhu olid visatud puuklotsid, kuidas hääled olid ennast äkki vabaks laulnud, kuidas kostüümid ja dekoratsioonid särasid? Ma nautisin etendust otsast lõpuni. (Ma pole kunagi suutnud vastu seista ka Wagneri muusika maagiale, nii et ses suhtes on meil siis Hitleriga sama maitse.) Võin siiski oma kaitseks ütelda, et kui järgmine kord (palju hiljem ja teises lavastuses) läksin „Lõbusat leske“ vaatama, naudingut enam ei tundnud ja tuln võib-olla isegi enne lõppu ära. Võib-olla, aga võib-olla pidasin ka lõpuni vastu. Selle tüki naudingut imesin esimesel korral tühjaks. Pärast seda käisin aeg-ajalt ikka vaatamas operette, „Silvat“, „Nahkhiirt“ ja „Mustlasparunit“, ja nautisin esimesel korral neidki, kuid seegi sümpaatiat möödus kiiresti (pärast keskkooli) ja operett pigem peletas eemale kui tõmbas, ja kindlasti mitte sellepärast, et Viini ja uus-Viini operett ja see žanr üldse on ennast, nagu üteldakse, tänaseks ammendanud, sest see, mis operetti asendas ja „kaugeltki ei ole ennast veel ammendanud“ – muusikal –, on mind algusest peale jälestustundega eemale peletanud. Vastumeelsust Verdi ja verismi suhtes ei saa selle tülgaustusega võrrelda. Midagi agressiivselt vaenulikku on tema – muusikali – esteetiliselt. Midagi m i n d ja võib-olla a i n u l t mind ähvardavat. Muusikali vastu hakkab mõttes niisamuti karjuma, kui tookord vanasti karjusin ja kisendasin punaste sandalettide vastu; kunagi ammu Aruteel. Ja mingi sugulus on neil kahel „objektiivseltki“ – usun seda. Kuid küllalt siinkohal sellest.

Johann Strauss,
 „Nahkhiir“.
 Lavastaja
 Udo Väljaots.
 Helga Lilleorg
 (Rosalinde) ja
 Helend Peep
 (Heinrich
 Einstein).
 Esietendus
 2. XII 1949
 „Vanemuises“.

Hilja Rieti / TMMi foto

Niisiis lisandus mu filmist päritud armastustele (kellest ülim oli too alghiinlanna, kes filmi lõpus, kui atašee (kangelane) kuulab nende mõlemate lemmikplaati „Wer die Heimat liebt wie ich und du“, tagasi tuli – tasa – ja ta selja taga seisma jäi ja käed kangelase õlgadele pani, või jäi lihtsalt uksele ja ütles midagi, mille peale atašee, vaoshoitud, nagu ta kogu filmi jooksul oli, jäi muutumatus poosis ja muutumatu ilmega istuma ja oma plaati kuulama. Seal nad siis lõpuks olid jälle koos – *ich und du*) „Vanemuise“ lõbus lesk, kes, nagu hiljem osutus (siis kui teadsin juba, mida see nimi tähendab ja polnud vaid pelk trükisõna kavalehel, mida tookord ehk ei viitsinud lugedagi), oli Elo Tamul. Kes oleks võinud seda uskuda!

Aga sellel kõigel ei ole praegu vähimatki tähendust. Peaasi ikkagi on see, et juuni alguse etendused nihkusid nägemuses augusti teise poolde ja Pääbul olemise lõppu, ja võib-olla mitte ainult ema „kadumise“ pärast, kuigi peamiselt sellepärast siiski. Niisiis olen oma looga kaugelt möödas etenduste tegelikust ajast, kuid pole ikka veel lähedale jõudnud nende „nägemusajale“.